

**PUŠKAŘI - DODAVATELÉ STŘELECKÉHO SPOLKU
V PARDUBICÍCH (1868-1915)****Jan TETŘEV**

Jedním ze zajímavých témat regionální historie východních Čech je nepochybně problematika individuálních výrobců palných zbraní, kteří zde působili nebo sem dodávali. Jedná se o téma, jehož zpracování je dosud v počátcích. Tomuto tématu jsou věnovány některé zmínky v práci Liduše Letošníkové Lovecké zbraně v Čechách¹⁾ a táž autorka se o některých východočeských puškařích zmiňuje v článcích, vydávaných v časopisu Střelecká revue.²⁾ Jména některých východočeských puškařů obsahuje i přehled Od Adama po Zemana, který vycházel ve Střelecké revue v letech 1978-1981 a jeho dodatek z let 1987-1989.³⁾

Prvním krokem k vytvoření syntetické práce o východočeských puškařích je studie ing. Ctirada Beneše Puškaři ve východních Čechách, uveřejněná ve Východočeském sborníku historickém č.3.⁴⁾

Tento článek je krátkou sondou do problematiky puškařů-dodavatelů pardubického Střeleckého spolku.

K řadě českých a moravských měst, kde v druhé polovině 19. století působily střelecké spolky, patřily i Pardubice. Zdejší spolek vznikl oficiálně v roce 1868, pozdější prameny⁵⁾ však počátek jeho faktické, nikoli

1) L.Letošníková, Lovecké zbraně v Čechách, Praha, 1980, 260 s.

2) Jedná se o články, obsažené v číslech 1/73, 12/73, 10/74, 12/75, 5/76, 8/79, 9/79, 5/80, 6/80, 9/1981, 11/81, 2/82, 10/82, 5/83, 12/85, vesměs pod značkou „le“.

3) V.Dolínek-J.Durdík, Od Adama po Zemana, Střelecká revue 6/1978 - 6/1981, s.19-20. V.Dolínek-J.Durdík, Od Adama po Zemana-dodatky, Střelecká revue 3/87-1/89,s.19-20.

4) C.Beneš, Puškaři ve východních Čechách. In: Východočeský sborník historický 3, Pardubice, 1993, s.137-180.

5) SOKA Pardubice, Střelecký spolek Pardubice 1868-1946, karton č.1, Korespondence 1933, Historie spolku-jednatelská zpráva, sepsaná k 75. výročí založení spolku.

však oficiální činnosti posunují již do roku 1858. Prameny k činnosti spolku jsou zachovány od roku 1868, povětšinou torzovitě.

V roce 1868 si spolek za pomoci pardubického právovárečného měšťanstva vybudoval na parcele na Vinici vlastní střelnici, kde od 1. června téhož roku probíhaly pravidelné střelby.⁶⁾

Část členstva měla od samého počátku vlastní štucy.⁷⁾ Jak ukazují dochované záznamy o střelbách, jednalo se o členy, kteří se střelb účastnili nejčastěji, takže se jim vlastní zbraň vyplatila.

Ovšem většina členů tyto zbraně nevlastnila. Někteří byli méně majetní, další střelili jen příležitostně. Pro tuto většinu členů měl spolek takzvané „štucy kasovní“. Jak již z názvu plyne, jejich účelem bylo mimo jiné naplnění spolkové pokladny.

Za jednu ránu z tohoto štucu platil člen spolku 5 krejcarů, zatímco za ránu z vlastní zbraně jen jeden krejcar.

Kasovní štucy byly používány při každých střelbách, dá se říci, že šly z ruky do ruky. Vždyť jen v roce 1868 pobývali členové na střelnici celkem 38 odpolední.⁸⁾ Zákonnitě tak vyvstala potřeba oprav, odborné údržby zbraní a doplňování zbrojnice.

Koncem šedesátých a v první polovině sedmdesátých let 19. století však v Pardubicích chyběl puškař, který by tuto práci mohl vykonávat.

Nejbližší Pardubic, v Chrudimi, sídlil puškař Antonín Danielovský. Tento mistr, narozený v roce 1815, byl dodávatelem slatiňanských Aueršpergů a pravděpodobně i Kinských v Heřmanově Městci. Kvalitní perkusní zbraně z jeho produkce najdeme v řadě muzeí a památkových objektů nejen ve východních Čechách.⁹⁾

Již v květnu 1868 od něj pardubický střelecký spolek zakoupil za 20 zlatých a 35 krejcarů dva perkusní štucy.

V březnu 1869 přijímá od pardubických střelců objednávku na další dva perkusní štucy celkem za 70 zlatých a zálohu. Dle ceny se dá usuzovat, že se jednalo o zbraně vypracovanější než ty, které dodal v předcho-

6) Tamtéž, Hlavní kniha 1868-1874.

7) Ve všech písemných pramenech Střeleckého spolku v Pardubicích jsou používané zbraně označovány jako „štuc“. Toto označení znemožňuje přesné určení druhu používaných zbraní, které spolek používal. Mohlo jít jak o klasické terčovnice, tak o upravené lovecké či vojenské zbraně. Pojem „štuc“ je obecně nejčastěji užíván pro krátkou kulovou křesadlovou nebo perkusní loveckou zbraň, případně pro speciální zbraň, určenou jednotkám myslivců.

8) SOKA Pardubice, Střelecký spolek Pardubice 1868-1946, karton č.1, korespondence 1868.

9) C.Beneš, c.d.,s.145-146

zím roce. Nakonec však z této zakázky odebrali pardubičtí po vzájemné dohodě jen jednu zbraň za 45 zlatých.¹⁰⁾

Z června roku 1868 pochází účet za čištění a opravy zbraní, který pardubickým střelcům vystavil puškař Josef Tomiška z Heřmanova Městce na jeden zlatý a šedesát krejcarů.¹¹⁾

Rodina Tomišků žila v Heřmanově Městci již od počátku 18. století, ale teprve Antonín Tomiška, narozený 1.1. 1784, se stal puškařem. Obchodním partnerem pardubických střelců se stal jeho syn Josef, narozený 3.10.1810.¹²⁾

V archivu pardubických střelců nacházíme řadu jeho účtů za úpravy, opravy, seřizování a „pucování“ štuců. Není zde však doklad o tom, že by pro spolek kdy vyrobil celou zbraň. Je to nepochybně zvláštní skutečnost, protože například zbraň z jeho dílny, uložená ve VČ muzeu Pardubice je dokladem skutečného puškařského mistrovství. Fakt, že byl ochoten pro spolek vykonávat i drobné práce, svědčí o tom, že zájem o zakázky v tomto období nepochybně měl.¹³⁾

Konec šedesátých let 19. století byl i koncem éry perkusních zbraní. Jak v oblasti vojenství, tak i v oblasti střelby sportovní a lovecké. Pardubičtí střelci se se zadovkami seznámili nejpozději v roce 1866, kdy bylo město okupováno pruskou armádou. Proto i v jejich spolku došlo k rozhodnutí získat pro vlastní potřebu zadovku. Zde jim však nemohli vyhovět regionální puškaři, kteří tyto novinky neměli na skladě a ani nemohli konkurovat počínající hromadné výrobě poměrně složitých mechanismů nových zbraní.¹⁴⁾

Proto se spolek obrátil k vyhlášené pražské firmě Jan Nowotný, která jim dne 28.6.1869 účtuje: „1 Štoucek terčovní System Lefauchaux, na 3 distance nastřelen, ocelová hlaveň, kukátko s náčiní: 1 forma na kulky, háček na patrony, mírka, nabíják a kul k čištění“.¹⁵⁾ Cena činila 90 zlatých, to je více než dvojnásobek ceny kvalitní perkusní zbraně.

Pro vzácnou zbraň nechali v Pardubicích zhotovit kožené pouzdro za čtyři zlaté.

10) SOKA Pardubice, Střelecký spolek Pardubice 1868-1946, karton č.1, korespondence 1869.

11) Tamtéž, korespondence 1868.

12) C.Beneš, c.d.,s.161.

13) Ve Východočeském muzeu v Pardubicích je uložena perkusní dvojka, signovaná J.Tomiškou. Jedná se o velice kvalitní, bohatě zdobenou perkusní zbraň.

14) Všechny známé dochované zbraně, vyrobené A.Danielovským a J.Tomiškou jsou perkusní. Nevyskytuje se mezi nimi žádná zadovka.

15) SOKA Pardubice, Střelecký spolek Pardubice 1868-1946, karton č.1, desky s různými archiváliemi- účet od Jana Nowotného.

Zadovka se podle všech známek stala nejoblíbenější zbraní spolku a perkusní štucy se rychle stávaly historií.

Svědčí o tom i skutečnost, že ze dvou perkusních zbraní, které byly ještě před zakoupením zadovky objednány u chrudimského puškaře Danielovského, odebral spolek po koupi zadovky již jen jednu, kterou ovšem po půl roce od spolku odkoupil jeden z členů pro osobní potřebu. Po této nové zbraní brzy odprodali další dvě starší perkusní pušky.¹⁶⁾

Od koupě zadovky ukončili pardubičtí střelci obchodní styky s puškari na Chrudimsku a stali na pět let stálými zákazníky firmy Jana Nowotného. V roce 1870 odebrali nejméně tisíc nábojů Lefauchaux, jakož i nástroj k ořezávání a nabíjení patron. V dalším roce už odebírají nejen více než 1500 patron Lefauchaux, ale i „600 centrálních patron ráže 13 mm“.¹⁷⁾

Spolek tedy vlastnil již další zadovku. O jejím systému se dnes můžeme pouze dohadovat. Mohlo by snad jít o pušku Wänzl. Zde by uváděná ráže zhruba odpovídala (13,9mm), ale střelivo pro tyto zbraně nemělo centrální, nýbrž okrajový zápal. O původu této zbraně prameny mlčí. Snad mohla být vyřazena z armády.

Firma Jana Nowotného zajišťovala i servis dodaných zbraní. Většinou byly k opravě odesílány poštou do Prahy, ale v roce 1872 přijel Nowotného zaměstnanec k opravě do Pardubic.¹⁸⁾

V Praze pak proběhly v tomtéž roce další úpravy na pardubických zbraních, vlastně rozsáhlá modernizace. V dubnu 1872 Nowotný účtuje:

„I lefošový štuc na Lankaster předělal, kaliber nmoha (sic!) větší frišoval, hlaveň nově táhnul, pro karabinové patrony zřídil a nastřelil, hlaveň na hnědo napustil, pažbu obtah a nově políroval.“ Celá transformace stála 25 Zl.

*„Centralní štuc pro karabinové patrony zřídil uvnitř vyložil, hlaveň frišoval a šmirgloval, nastřelil, vše obnovil a pažbu obtahнул a nově políroval“.*¹⁹⁾

Pro přebíjení střeliva do transformovaných zbraní si spolek u téže firmy zakoupil strojek na přebíjení a dva tisíce Werndlových zápalek.²⁰⁾

Poslední obchodní styky pardubických střelců s firmou Jana Nowotného máme doloženy v roce 1874. V následujícím roce měl spolek starosti s vlastnictvím své střelnice, na kterou byly vzneseny cizí majetkové nároky a v roce 1876 se dodavatelem Střeleckého spolku stal místní puš-

kař František J.Hojný, jenž se nejspíše v tomto roce do Pardubic přistěhoval.

Tento mistr byl snad příbuzný s puškařem Janem Hojným ze Smiřic, který tam prokazatelně působil od 30. let 19. století.²¹⁾ Pro tuto domněnku svědčí i skutečnost, že na svém firemním papíře uvádí, že byl vyznamenán čestným diplomem na Hospodářské a průmyslové výstavě v Kukleších v roce 1874.²²⁾

Hojný již patřil k nové generaci venkovských puškařů, kteří zvládli složité mechanismy zadovek, sestavovali zbraně většinou z továrně vyrobených součástek, prováděli individuální úpravy zbraní, opravy, prodávali a přebíjeli střelivo.

Prvním dokladem o činnosti nového puškaře v Pardubicích je účet z května 1876, kdy Hojný účtuje Střeleckému spolku přebíjení nábojů a úpravy čtyř kasovních štuců.²³⁾

Od roku 1876 až do první světové války se již ve spolkových záznamech nesetkáme s účtem od jiného než právě tohoto puškaře. Hojný přebíjí spolkové náboje za 3 krejčary kus, čistí, opravuje a prodává nové zbraně, stará se o budovu střelnice a na spolkové střelby obstarává cílera. Sám také aktivně střílí. V záznamech o střelbách, které se částečně zachovaly, je jedním z nejčastějších účastníků.

Se spolkem prožívá řadu mezních situací. Stěhování střelnice na počátku století, sedmiletou přestávku ve střelbě, vzniklou kvůli nejasnostem ohledně vlastnictví střelnice, ale stále vytrvává.

Když 3. října 1909 věnoval předseda a senior spolku Václav Morávek na závěr sezony malovaný terč a ceny, zvítězil puškařský mistr nad dalšími čtyřiaadvaceti střelci, kteří se střelení zúčastnili.²⁴⁾

V tomto období byl i členem výboru spolku.

Správa spolkové zbrojnice, střelnice a přebíjení nábojů však s sebou nesla i problémy. Puškař byl obviňován za špatného přebíjení střeliva, nedbalé údržby zbraní a předražování. Jeho nedbalosti byly připisovány neúspěchy méně zdatných střelců. Vše vyvrcholilo Hojného dopisem výboru, jímž se v červnu 1911 uvedených činnostech zřiká.²⁵⁾ Jak však dokládají účty z následujícího období, ve skutečnosti své funkce vykonával dál.

20) Tamtéž, účet z 22.12.1873.

21) C.Beneš, c.d.,s.148.

22) SOKA Pardubice, Střelecký spolek Pardubice 1868-1946, karton č.1, korespondence 1876, účet z 26.května r.1876.

23) Tamtéž.

24) Tamtéž, korespondence 1909, záznamy o střelbách z 3.10.1909.

25) Tamtéž, korespondence 1911, dopis Hojného z 27.června 1911.

16) Tamtéž, Hlavní kniha 1868-1874.

17) Tamtéž, karton č.1, korespondence 1872, účet z 30.1.1872.

18) Tamtéž, účet z 29.4. 1872..

19) Tamtéž, účet z 29.dubna 1872.

V té době jej již sice mohl nahradit další pardubický puškař Vincenc Chomrák, jenž byl také členem spolku, ale nedochoval se žádný dokument, který by svědčil o jeho snaze zaujmout Hojného místo. O Chomrákově angažovanosti ve prospěch spolku máme doklady až z období po první světové válce.²⁶⁾

S příchodem první světové války končí pomalu i život Františka J. Hojného. Ještě 31. srpna 1914 věnoval na tradiční posvícenské střílení spolku malovaný terč. Podepisuje ještě pozvání na valnou hromadu v roce 1915,²⁷⁾ ale nové republiky se již nedožil.

Vzhledem k torzovitosti archivních pramenů, které se týkají činnosti pardubického střeleckého spolku v meziválečném období není možno rekonstruovat strukturu jeho dodavatelů v této době. Unikají nám tak vztahy mezi spolkem a puškaři Janem Svobodou, Václavem Marelem a Josefem Skácelem, jejichž závody v této době v Pardubicích působily.

Od svého založení do konce první světové války měl Střelecký spolek v Pardubicích tři rozdílné druhy dodavatelů. První byli staří puškařští mistři z Chrudimska, kteří vyráběli perkusní zbraně. Dalším, kvalitativně odlišným dodavatelem byla firma Jana Nowotného z Prahy, vyrábějící ve velkém množství zadovky-žádanou novinku té doby. Do třetí a poslední kategorie patří regionální puškař František Hojný. Těžištěm jeho činnosti nebyla výroba, ale spíše servis zbraní, přebíjení a individuální úpravy.

Die Büchsenmacher - Lieferanten des Schützenvereins in Pardubice (1868-1915) (Zusammenfassung)

Seit seiner Gründung bis zum Ende des ersten Weltkriegs hatte der Schützenverein in Pardubice drei verschiedene Typen von Lieferanten.

Die ersten waren alte Meister-Büchsenmacher von Chrudim und seiner Umgebung, die Perkussionswaffen anfertigten. Der zweite - qualitativ unterschiedliche Lieferant war die Firma von Jan Nowotný aus Prag, die in großer Menge die Hinterlader - eine verlangte Neuheit der damaligen Zeit - herstellte. Der dritten und letzten Kategorie gehörte der regionale Büchsenmacher František Hojný an. Der Schwerpunkt seiner Tätigkeit war nicht die Anfertigung, sondern vielmehr der Service der Waffen, das Wiederladen und individuelle Reparaturen.

26) Tamtéž, korespondence 1919.

27) Tamtéž, korespondence 1915, pozvání na valnou hromadu spolku 1915.